

Radi lakšeg snalaženja u zborniku nakon radova objavljena su i kazala: kazalo imena (277–289) i kazalo mjesta (291–299).

Ovakvim širokim rasponom tema i pristupa, možemo reći da je zbornik ostvario cilj da primarnu temu skupa stavi u širi problemski, vremenski i prostorni kontekst. Nadalje, prema riječima urednika, zbornik će svakako pomoći u afirmaciji istraživanja riječkog pravoslavlja i riječkih pravoslavnih zajednica te je otvorio niz istraživačkih pitanja koja čekaju na znanstvenu obradu. Također, osim znanstvene vrijednosti, ovakvo izdanje svakako ide u prilog i hrvatsko-srpskim interkulturalnim vezama i suradnji.

Tihana Luetić

Prvi svjetski rat (1914. – 1918.) i glazba. Skladateljske strategije, izvedbene prakse i društveni utjecaji / The Great War (1914–1918) and Music. Compositional Strategies, Performing Practices and Social Impacts, ur. Stanislav Tuksar – Monika Jurić Janjik, Hrvatsko muzikološko društvo, Zagreb 2019., 774 str.

Impresivan zbornik radova u izdanju Hrvatskoga muzikološkog društva rezultat je rada istoimena međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu u listopadu 2017. godine povodom obilježavanja stogodišnjice Prvoga svjetskog rata, u organizaciji Hrvatskoga muzikološkog društva, Odsjeka za povijest hrvatske glazbe Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Hrvatskog instituta za povijest. U zborniku je objavljen 41 rad s ovog, 13. po redu, muzikološkog skupa, od ukupno 46 izlagača, a radovi su objavljeni na hrvatskom i engleskom jeziku. Svaki rad uključuje i sažetak na hrvatskom, odnosno engleskom jeziku, a većina radova je i ilustrirana relevantnim slikovnim prilozima. Autori radova su znanstvenici različitih profila (muzikolozi, povjesničari, teoretičari kazališta, sveučilišni profesori) iz Hrvatske i drugih europskih zemalja, te Sjedinjenih Američkih Država i Kanade.

Zbornik je koncipiran na način da su nakon predgovora (11–15) objavljena tri plenarna izlaganja (19–69), potom slijede radovi koji tematiziraju opće teme (71–136), radovi koji se bave pojedinim skladbama i glazbenim traktatima (139–300) te konkretnim skladateljima i izvođačima (303–416), radovi koji se bave odnosom glazbe i politike (419–547) te glazbenim i kulturnim životom u pojedinim gradovima i glazbenim institucijama (551–719).

Prvo plenarno izlaganje autora Richarda Taruskina *Pathos is Banned* (19–40) donosi nove autorove spoznaje, u odnosu na poglavlje istog naslova u 4. svesku njegove oxfordske *Povijesti zapadne glazbe*. Koraljka Kos u radu *Tradicija i novo u hrvatskoj glazbi u prvom desetljećima dvadesetog stoljeća* (41–57) prikazuje dinamiku promjena u hrvatskom glazbenom životu na prijelazu stoljeća. Treće plenarno izlaganje, čiji je autor Harry White, pod naslovom *Tonality, Genre and the Great War: Musical Narrative and the Impact of Modernism* govori o promjenama u tonalitetnim vrstama i glazbenom žanru uzrokovanim političkom krizom u Europi.

Prvi rad u cjelini *Opće teme* pod naslovom *Fenomen smrti u građanskome društvu 19. stoljeća: primjer Zagreba* autorice Kristine Milković (73–82) na primjeru izgradnje zagrebačkog groblja Mirogoj tematizira odnos građanskog društva prema smrti. Lynda Payne u radu *Medicine and Composers in the Great War* (83–102) bavi se iskustvima skladatelja koji su tijekom Velikog rata

primili ili pružili medicinsku pomoć, smještajući ih u širi medicinski kontekst. Inja Stanović u radu *The Early Classical Recordings of First World War England: Process, Preoccupation and Performance* (103–112) istražuje engleske snimke klasične glazbe, grupirane u tri glavna područja, snimljene od 1914. do 1918. godine. Rad *The Shift of the Idioms of Macedonian Musical Culture during the Balkan Wars and World War I* (113–136) autorice Trene Jordanoske bavi se promjenama u makedonskoj glazbenoj kulturi početkom 20. st., nastalim ponajviše probojem zapadnih utjecaja kroz različite kanale.

Cjelina *Skladbe i traktati* započinje radom Ryszarda Daniela Golianeka *Poland Has not Perished yet... Polish Themes in European Music 1900–1920* (139–148) koji se bavi interesom stranih skladatelja za Poljsku i načinima na koji se oni bave poljskim temama, analizirajući pet djela inozemnih skladatelja. Péter Bozó u radu *Wagner's Influence on Bartók Reconsidered: The Case of The Wooden Prince* (149–162) analizira mogući Wagnerov utjecaj na prvi balet Béle Bartóka *Droveni princ*, djela prvi put izvedenog 1917. u Kraljevskoj operi u Budimpešti, donoseći nove poglede o Wagnerovu utjecaju na Bartóka. Filip Hameršak i Marijana Pintar autori su rada *Officer and Composer Lujo Šafranek-Kavić and His Symphonic Poem Soča/Isonzo (1917) within the Context of First World War* (163–190) u kojemu na temelju opsežne osobne ostavštine ovoga hrvatskog časnika i skladatelja, interdisciplinarnim metodama rasvjetljavaju njegov život i glazbeno djelovanje. Steven Young u radu *Louis Vierne's terrible battle: The Piano Compositions from World War I* (191–198) bavi se opusom Louisa Viernea, francuskog skladatelja za vrijeme Velikog rata, stavljajući naglasak na tragične događaje u njegovu životu tijekom ratnih godina te na njihov utjecaj na bitne stilske promjene u njegovu glazbenom stvaralaštvu. Utjecajem pariških umjetničkih krugova na poljskog skladatelja Ludomira Michała Rogowskog za vrijeme Prvoga svjetskog rata i njegovim glazbeno-teorijskim radom bavi se Jolanta Guzy-Pasiak u radu *"Sa personnalité est née dans le trouble de la guerre" (Franz Hellens). On Ludomir Michał Rogowski's Innovative Treatise Essai sur les principe de la musique future* (1918) (199–209). Rad Tijane Popović Mladenović *Spori valcer kao mesto različitih individualnih stilskih zaokreta u umetničkoj muzici neposredno uoči Velikog rata* (211–222) čini šest skica glazbe valcera baziranih na djelima šestorice autora: Debussyja, Mahlera, Straussa, Ravela, Stravinskog i Schönberga. Rozina Palić-Jelavić u radu *Između Ivana Zajca i Blagoja Berse – zagrebačko operno kazalište na prijelomu stoljeća: opera Maričon Srečka Albinija* (223–275) bavi se djelovanjem skladatelja i dirigenta Srečka Albinija na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, sagledavajući stanje opernog kazališta u tom razdoblju i Albinijev prinos hrvatskoj operistici, s naglaskom na operu *Maričon*. William A. Everett u radu *Over the Top (1917): The Great War on Broadway* (277–289) prikazuje način na koji je predstava *Over the Top*, praižvedena 1917. u New Yorku, predstavljala tipičnu reviju za vrijeme Prvoga svjetskog rata, uključujući onodobne aluzije na rat i suvremene zvijezde, te ju stavlja u kontekst drugih popularnih mjuzikala. Promjenama u popularnoj glazbi u Hrvatskoj bavi se Kristina Lučić Andrić u radu *Popularna glazba u Hrvatskoj prije i nakon Prvog svjetskog rata. Opći pregled i glavne odrednice* (291–300). Analiziravši popularno-glazbene vrste i žanrove prije i nakon rata, govori o novim, preoceanskim utjecajima, koji su pomalo istisnuli isključivo austro-ugarske, izazvavši negativnu recepciju kod glazbene kritike.

Tomáš Slavický radom *Češki glazbenici na obali Jadrana prije Prvog svjetskog rata. Raspon teme i perspektive istraživanja* (303–314) otvara sljedeću cjelinu u zborniku naslovljenu *Skladatelji i izvođači*. Prikazujući društveni te kulturno-povijesni kontekst, rad se bavi djelovanjem čeških glazbenika na austro-ugarskom jugu, na prostoru od Trsta do Kopra, u drugoj polovici 19. st., te promjenama koje su na njih utjecale nakon rata. U radu *'Double D[amn] those*

Huns': *The Impact of War on Charles Villiers Stanford and his Music* (315–334) Adèle Commins govori o utjecajima koje je Veliki rat imao na različite aspekte djelovanja skladatelja Charlesa Villiersa Stanforda, s naglaskom na njegov glazbeni izričaj. Sanja Majer-Bobetko u radu *Zagrebački 'Povijesni koncerti' iz 1916. godine i onodobna hrvatska glazbena kritika* (335–347) govori o trima koncertima održanim u Zagrebu u jeku ratnih zbivanja (simfonijskom, komornom i koncertu Glazbenog kluba Lisinski), osvrćući se na njihove programe, izvođače, mjesta održavanja i odjeke u glazbenoj kritici. Češkim glazbenim migrantima bavi se Maruša Zupančić u radu *Contribution of Prague Violinists to the Musical Life in Europe and the United States during World War I* (349–375). Autorica prikazuje njihov prinos kao koncertnih majstora, ali i njihovu važnu ulogu kao violinističkih pedagoga diljem Europe i SAD-a. U radu *Between Sofia and Berlin: Some Cross References to the Early Creative Years of the Bulgarian Composer Pancho Vladigerov* (377–389) Stefanka Georgieva prikazuje stvaralački razvoj Panča Vladigerova koji se smatra osnivačem bugarske nacionalne glazbene škole. Lucija Konfic u radu *Hrvatska primadona Milena Šugh Štefanac u Pragu (1915–1918)* (391–406) analizira djelovanje primadone Milene Šugh Štefanac tijekom njezina angažmana u češkoj prijestolnici te utjecaj njezina praškog razdoblja na kasniju opernu karijeru u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu. Manje poznatim ruskim avangardistom Arthurom Louriém bavi se Zdenka Kapko-Foretić u radu *Arthur Lourié – ruski avangardist u doba Oktobarske revolucije* (407–415). Autorica prikazuje njegov životni i umjetnički put iz Petrograda, preko Berlina do Pariza i SAD-a.

Ivano Cavallini radom *From Dialects to a Language. Cesare Caravaglios and the Melodies in the World War I Trenches as Songs of the Italian Nation* (419–426) otvara cjelinu *Glazba i politika*. Autor istražuje rad zbornskog dirigenta i znanstvenika Cesarea Caravagliosa tridesetih godina 20. st. u sakupljanju ratnih pjesama iz nekoliko regionalnih tradicija, prisjećajući se vlastita iskustva u Prvom svjetskom ratu. Petra Babić u radu *The Role of Music in the Process of Međimurje's Annexation to Croatia (1918–1920)* (427–443) tematizira funkciju glazbe u događajima krajem Prvoga svjetskog rata i poraću, u hrvatskoj regiji koja je na Pariškoj mirovnoj konferenciji pripala Kraljevini SHS, s naglaskom na zbirku Vinka Žganeca *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja*, kojom se dokazivao hrvatski karakter Međimurja. Michael Turabian u radu *Exiled Soundscapes: Musical Imaginings of the Armenian Homeland* (445–455) govori o izgonu kao glavnoj temi vokalnog repertoara poznatoga armenskog etnografa i skladatelja Komitasa Vartabeda, a koji je nakon genocida nad Armencima 1915. godine pružio Armencima u dijaspori glazbu za njihovo iskustvo suočavanja s pomicanjem nacionalnih granica. U radu *Konstruisanje alternationog života: muzika i pozorište u srpskim zarobljeničkim logorima Austro-Ugarske u Prvom svjetskom ratu* (457–477) autorica Biljana Milanović govori o slabo istraženom fenomenu glazbenog života u logorima za vrijeme rata, o pokušaju stvaranja alternativnog života, otklona i suprotstavljanja stvarnosti u isto vrijeme. Temeljem arhivskog gradiva, autorica prikazuje djelovanje austrougarskih ratnih zarobljenika, školovanih glazbenika i glazbenika amatera kroz dramsko i glazbeno stvaralaštvo na logorskim pozornicama. Prikazom nastupa vojne glazbe (1914. – 1918.), pukovnijskih glazbi i njihova repertoara Marko Vukičević u radu *Glazba na zagrebačkim otvorenim prostorima u službi propagande tijekom Prvog svjetskog rata* (479–494) pokazuje način na koji je vojna glazba u Zagrebu dobila propagandnu ulogu slavljenja oružanih snaga i ratnih uspjeha, ali je istovremeno postala i popularna glazba. Marijana Dujović u radu *Delatnost srpskih muzičara u vojnim pozorištima i vojnim bolnicama na frontovima tokom Prvog svjetskog rata* (495–512) na temelju arhivskih izvora (privatnih dnevnika vojnika, koncertnih programa, plakata, fotografija...) prikazuje djelovanje srpskih glazbenika u vojnim kazalištima,

bolnicama i kampovima tijekom Velikog rata, s naglaskom na one u sjevernoj Africi i na području Solunskog fronta. Ivana Šubic Kovačević analizira djelovanje krovne glazbene udruge u Hrvatskoj koja je trebala brinuti o materijalnim, socijalnim i moralnim problemima glazbenika u međuratnom razdoblju u radu *Djelovanje Zagrebačkog podsaveza u Savezu muzičara Kraljevine SHS / Kraljevine Jugoslavije (1923–1941)* (513–547).

Prvi rad u cjelini *Gradovi i institucije* rad je Vjere Katalinić *Zagreb on the Map of Guest Performances in the First Two Decades of the 20th Century* (551–565) a koji prikazuje gostovanja istaknutih inozemnih glazbenika u Zagrebu. Rad se posebno osvrće na gostovanja manje istraženih imena glazbenika i ansambla koji su gostovali u Zagrebu u prvim desetljećima 20. st., donoseći promjene glazbene paradigme, posebice u poratnom razdoblju.

Analizom različitih vrsta izvora, Lana Pačuka u radu *The Fall of the ‘Double-Headed Eagle’: Reflections of the Socio-political Circumstances on Musical Life of Sarajevo* (567–580) prikazuje glazbeni život Sarajeva kao “taoca” političkih okolnosti, počevši od prvih desetljeća austro-ugarske okupacije do ratnog razdoblja i konačnog pada Monarhije. U radu naslovljenom *In the Whirlpool of Idealism, Naivety, Escapism and Charity and Propaganda: Music, Mass Media and Public Sphere in Zagreb and Croatia during World War I* (581–590) Stanislav Tuksar, dajući prikaz radiopostaja, ustanova glazbenog obrazovanja, snimanja gramofonskih ploča i glazbene kritike (opera, opereta, koncerti klasične i popularne glazbe), prikazuje osnovna obilježja glazbe, masovnih medija i javnosti tijekom Velikog rata u Hrvatskoj. Marijana Kokanović Marković u radu *Trijumf operete na repertoaru Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu uoči Prvog svjetskog rata* (593–607) prikazuje uspon i procvat operete u novosadskom kazalištu u kontekstu društvenih i kulturnih okolnosti u južnoj Ugarskoj uoči Prvoga svjetskog rata. Humanitarnom stranom glazbenih događaja u Zagrebu tijekom Velikog rata bavi se Vijoleta Herman Kaurić u radu *Charity Concerts in Zagreb during First World War, or How to Provide Care for the Wounded, Feed the Hungry, and Assist Other War Victims with the Help of Music* (609–633). Autorica je kvalitativno i kvantitativno, u nizu tabela, prikazala vrste događanja, svrhe održavanja, organizatore i dr., a analizirala je i izvođače te najznačajnije koncerte, poput tri koncerta mladih skladatelja u okviru “Hrvatskoga proljetnog salona”, također humanitarnog karaktera. Zdravka Jelaska Marijan u radu *Glazba u javnom životu Splita i okolice uoči sloma Austro-Ugarske Monarhije* (635–644) kroz nekoliko glazbenih događanja u gradu Splitu i Dalmaciji tijekom 1918. prikazuje refleksiju političkog raspoloženja u ovim manifestacijama te reakciju vlasti na ta zbivanja. Nada Bezić u radu *Mozaik o Hrvatskom glazbenom zavodu u Proom svjetskom ratu* (645–652) prikazuje ključne događaje i aktivnosti Hrvatskoga glazbenog zavoda tijekom rata, osvrćući se na ograničenja i poteškoće u njegovu funkcioniranju s obzirom na ratne okolnosti. Temeljem sačuvane građe, a ponajviše putem onodobne periodike, Ivana Tomić Ferić u radu *Skica za glazbenu sliku Splita u jeku Velikoga rata (1914–1918)* (653–677) nastoji rekonstruirati sliku kazališnog i glazbenog života Splita tijekom Velikog rata, uzimajući u obzir ideološko-politički diskurs. Rad *Režije Ive Raića Široline opere Novela od Stanca (1915) i Konjovićeve Vilin veo (1917)* (687–700) Antonije Bogner-Šaban bavi se modernističkim elementima u produkcijama opera *Novela od Stanca* i *Vilin veo* ovog pionira hrvatske modernističke režije, stavljajući ga u nacionalni i europski kontekst. Tomislav Bužić u radu *Prvi i drugi povijesni koncert u Zagrebu: 1916–2016. Historiografske interpretacije dviju ‘nebitnih epizoda u jednom bogatom i raznovrsnom slijedu zbivanja’* (701–708) analizira izravne veze, sličnosti i razlike između dvaju koncerata održanih u Zagrebu: simfonijskog koncerta, nazivanog “historijski koncert” iz veljače 1916. održanom u HNK na kojem su predstavljena imena nove generacije hrvatskih skladatelja i

koncerta održanog 2016. povodom obilježavanja njegove stote godišnjice. Posljednji rad u zborniku, onaj Alda Foška *Jazz in Zagreb in the 1920s: The Beginning of a New Age in Popular Music in the City?* (711–729) tematizira pojavu jaza, nove popularne glazbe u Zagrebu, kao dijela novoga umjetničkog pokreta koji se iz SAD-a proširio na Europu u razdoblju nakon Prvoga svjetskog rata. Na kraju zbornika nalaze se *Popis autora, Popis slikovnih priloga, notnih priloga i tablica te Kazalo imena*.

Širokom lepezom tema i pristupa, zbornik je ispunio svoju namjeru u rasvjetljavanju i znanstvenoj raščlambi različitih aspekata glazbene produkcije tijekom Velikog rata, ali i u vremenu prije i nakon njega, kao i njezinih sociokulturnih posljedica. S obzirom na širinu tema, ovo izdanje će zasigurno naići na pozitivan odjek ne samo kod stručne publike u muzikološkim, teatrološkim i povjesničarskim redovima, već i u širem čitateljskom krugu.

Tihana Luetić

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 61, Zagreb – Zadar 2019., 543 str.

Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru 2019. godine izdao je šezdeset i prvi broj svojeg časopisa. Već ustanovljenoj strukturi časopisa, koja se sastoji od dva dijela – znanstvenim radovima suradnika s jedne (5–515) te osvrtima i prikazima s druge strane (517–539) – na početku ovog broja *Radova* pridodan je *In memoriam* (1–4) akademiku Franji Šanjeku (1939. – 2019.) koji su napisali Tado Oršolić i Branka Grbavac. Na taj se način uredništvo *Radova* oprostilo od toga velikog poznavatelja povijesti Crkve, povjesničara i teologa, koji je hrvatsku historiografiju zadužio predanim znanstveno-istraživačkim radom i ostavio snažan utisak među generacijama studenata u Hrvatskoj i inozemstvu, kao i u samoj akademskoj zajednici.

Prvi od petnaest znanstvenih priloga u prvom dijelu časopisa nastao je u suautorstvu Martine Dubolnić Glavan i Dražena Maršića te nosi naslov *Monumentalna nadgrobna arhitektura i reljefna skulptura rimske Enone (Aenona)* (5–46). Ovaj izvorni znanstveni rad predstavlja istraživački prinos revalorizacijom nalaza u urbanim nekropolama antičke Aenone, a autori sistematično pristupaju pripadajućem korpusu nadgrobnih spomenika, što do sada nije bio slučaj. Suvremene mogućnosti geoinformacijskih alata uklopljene su u istraživački model prostorne arheologije te autorima omogućile izradu rastera gradskih nekropola čime je istraživani muzejski materijal prostorno kontekstualiziran. U preglednom radu Ivana Matijevića *Pripadnici rimskih carskih ratnih mornarica u Saloni* (47–68) dobivamo uvid u epigrafske spomenike o aktivnim pripadnicima i veteranima italskih ratnih mornarica u Saloni od 1. stoljeća n. e. do razdoblja kasnog principata. Osim što autor detaljno analizira ustroj i hijerarhijsku organizaciju rimske ratne mornarice, posebna pažnja u radu je pridana karakteru i brojnosti njenih pripadnika u Saloni, u čemu autor vidi odraz vojnog i prometnog značaja antičke salonitanske luke.

Jure Šućur i Mate Mustać autori su izvornoga znanstvenog rada *Istraživanja na rtu Soline kod Zadra* (69–111). Radi se o prilogu koji na temelju prostorno-arheoloških istraživanja, kartografske analize i konzultacije ostale izvorne građe revidira dosadašnje spoznaje o gospodarskom